

ГАГАУЗИТЕ – ИЛИ ЩРИХИ ОТ СЛОЖНОТО НАСТОЯЩЕ НА ДРЕВНАТА АСПАРУХОВА ЗЕМЯ

Д-р Киряк Цонев

На 20–22 юни в град Комрат – столица на Автономната¹ териториална формация в рамките на Република Молдова Гагаузия (Гагауз-ери – Гагаузка земя) се състоя Гагаузкият световен конгрес. Речи при откриването му произнесоха президентът на Молдова Владимир Воронин и башканът (президентът) на Гагаузия Георгий Табуншчик. Гостите на конгреса – представители на гагаузите от Украйна, Русия, Беларус, България, Гърция, Канада, Бразилия, Австралия и САЩ, а също и гости от Турция и Азербайджан – обсъдиха и приеха декларация, в която се потвърждава, че гагаузкият народ „е получил правото си на самоопределение и държавност под формата на национална автономия в рамките на Молдова“. Подчертава се, че Световният конгрес на гагаузите ще се събира веднъж на три години. Създаден бе и Световен Координационен съвет на гагаузите. Авторът на настоящето съобщение, който участва в работата на конгреса като един от представителите на българските гагаузи, бе избран заедно със свещеника от Каварна отец Василий за член на този съвет.

На 19 юни, ден преди началото на този „официален“ конгрес, в един от сайтовете на Интернет се появи Информационно съобщение, че в столицата на Молдова, в едно „предградие

¹ Терминът „башкан“, превеждан като президент, умишлено или не (нека кажат неговите създатели) съчетава две понятия: „баш“ на турски (тюркски) означава „глава“ или „главен“, а „кан“ (не тюрското „хан“!) идва от древнобългарския и е оригиналната висша титла на древните български вождове. Редица български автори са използвали дълго време чисто тюркското название. Едва през последните десетилетия в историческата наука започва да се налага оригиналното древнобългарско произношение на тази титла.

на Кишиневу“, т.е. в нелегални условия, се е състоял „Алтернативен конгрес на гагаузите от света“. Изброени са участници от същите държави (поне от България такива представители не са ни известни) и е публикуван текстът на резолюция, в която се настоява за провеждане на референдум с два въпроса: „Подкрепяте ли курса за независимост на Автономната област Гагауз-ери?“ и „Смятате ли за възможно включването на Автономната област Гагауз-ери едновременно в състава и на Евросъюза, и на Руската федерация, по принципа на двойния протекторат?“. Вторият въпрос е в пряка връзка с изразяваната тук и там тенденция Молдова да се присъедини към Румъния, което пък от своя страна е свързано с фиксидеята на някои молдовски националистически лидери, че по този начин тя автоматически ще стане член на Обединена Европа. Във връзка с двата въпроса се настоява няколко държави (вкл. България) да станат гаранți на самоопределението на гагаузкия народ.

Двете резолюции показват, че съществува пропаст в мненията на отделни гагаузки представители относно състоянието и бъдещето на Автономната област Гагаузия в Молдова.

За отбелязване е, че в Конституцията на Гагаузката автономна област е записан текст, според който, ако Молдова се обедини с „някоя друга държава“ (има се предвид Румъния), то Гагаузия, в съответствие с правото на народите на самоопределение, ще се откъсне от нея и ще потърси закрилата на друга съседна на нея държава (без да се посочват конкретно, имат се предвид Украйна или Русия).

Въпросът в региона се усложнява и от наличието на т.нар. Приднестровска република – една ефемерна държавна формация, граничеща с Гагауз-ери, образувана върху основата на наличието на руско население в този район край Днестър, което в мнозинството си е свързано с наличието на много важната за Русия огромна военна база. Молдова претендира, че това е нейна земя, което е твърде спорно искане и едва ли може някога да бъде прието официално от Русия.

Практически тези веяния сред гагаузите в района може да се обяснят с борбата между двете тенденции – промолдовската (прорумънската) и проруската (тази на алтернативната нелегал-

на конференция), свързани с програмите на основните сегашни претенденти за президентския пост в Гагаузия. Но тук се намесва третата, чисто гагаузката, националистическа тенденция. Тя засега не може да се прояви официално и настоява за някаква независима държавна формация, въпреки немногобройното население на тази земя, което носи названието гагаузи.

В тази сложна ситуация трябва да добавим и активните действия на Турция, която, подобно на политиката ѝ към тюркоговорящите етноси в Средна Азия и Задкавказието, възражда старата националистическа идея за древната „страна Туран“ като майка на всички тюрки, която да ги обедини в една държава, се опитва да постави под своя егида и гагаузите в Молдова, обосновавайки се с техния наистина тюркски език и изкуствено създавайки една дълбоко погрешна теория за „тюркския“ им произход.

Не бива да се изпуска предвид и обстоятелството, че в района, както в съседство с Гагаузия, т.е. в пределите на Молдова, така и в съседните територии на Украйна, живеят компактни маси от население с българско (проявявано повече скрито, отколкото явно) самосъзнание, някои от които също използват като свое самоназвание термина гагаузи, но като регионален синоним на българи, подобно на термините добруджанец, тракиец, шоп и др.

При наличието на тези многобройни и сами по себе си сложни, многопосочни и като цяло обективни фактори и влияние проблемът за решаването на националния въпрос на гагаузите става особено сложен.

Той е сложен и от вътрешнополитическа, засягаща само региона, и от външнополитическа, засягаща редица съседни държави и народи, гледна точка.

Самоопределянето на гагаузите като самостоятелен етнос през 90-те години на XX век и образуването на тяхна държавна формация влиза в противоречие с общите световни тенденции към глобализация, в дълбините на която малките народи и етноси изглеждат (според мнението на едни) трябва да се разтопят политически, народностно и икономически, конкретно в рамките на обединена Европа, или (според други) да се подчинят

на волята за пълна политическа хегемония на САЩ над света. Разединяването служи определено на втората тенденция. Същевременно отричането на това тяхно право е в противоречие с общоприетите световни принципи за самоопределение на народите, които бяха нарушени, но се наложиха при определянето на съдбата на една Югославия например. Общото в двете тенденции е, обосновавайки се предимно с икономическото състояние на света, стремежът да се раздели света на силни и слаби, на господари и подчинени, т. е. да се възроди под нова форма, в която водещи да са икономическите лостове, една своеобразна колониална система под някакъв нов образец и дори система, в която народите да са поставени на равнището на различно качество, при които водещи да са богатите държави.

В конкретните условия възникват няколко въпроса, основният от които е **кои са те, тези тайнствени гагаузи**, някои от които продължават да съществуват и в България – в района на Варна и Източна Добруджа? А се оказва, че своеобразно етносно малцинство, ако можем да го наречем така, под същото название, има освен в Молдова, където е съсредоточена основната му част, и в Украйна, отделни групи живеят в Алтай, Средна Азия и т.н., които са изселени насилствено там от Молдова по време на т.нар. Столипинови реформи в началото на ХХ век и по-късно по време на сталинските репресии в района, а също и в Източна Гърция – около сухопътната ѝ граница с Турция, където са изтласкани насилствено от главорезите на младотурчина Енвер паша, избили немалко българи по време на Междусъюзническата война през 1913 г., и в Румъния, макар официално това да не се признава от румънските власти.

Може би изкривените понятия и схващания за този своеобразен етнос в България, наследени от породената по известни исторически причини българска неприязън към всички, говорещи турски или сходен на него език, са довели до странната ситуация, в която той се намира днес – отблъснат от българския си корен и смазан от бедността и външните опити да бъде подчинен на чужди сили, подкрепени със солидни за бедняшките му представи, но нищожни в международен мащаб тъй наречени помощи, един етнос, който, въпреки очевидните ис-

торически факти, с безброй фалшиви, изсмукани от пръстите „свидетелства“, някои отвъд Босфора се опитват да докажат, че произхождал от друг народ, исторически враждебен на този корен! Подобни тези прозвучаха и в речите на посочените лидери, а башканът Табуншчик с гордост неведнъж изтъкна, че молдованците били „най-източният романски народ“, а гагаузите – „най-западният тюркски народ“.

Първото е може би вярно, но второто?... Произходът на гагаузите е доказан и безспорен – той е аксиома за нас, българските гагаузи! Просто защото (по-долу ще се опитам да докажа това) гагаузите са по първоначален произход **българи, говорещи на своеобразен тюркски диалект!**

Помня онези стари гагаузи, които вадеха скрития в навущата нож и заплашително крещяха на развален български език срещу онези, които искаха да ги унижат, наричайки ги турци: „Балгарин сам!“

Помня лицето (за съжаление не и името) на един съветски професор тюрколог, който разказваше оригиналната история на една провалила се лингвистична студентска експедиция някъде в Алтай през 50-те години на миналия век. Отишли да проучат езика на тамошните гагаузи, а когато местните селяни запитали още в началото какъв е езикът им и получили отговора „тюркски, разбира се!“, срещнали яростен отпор: „Тюркски? Турски, значи! Не, нашият език е български, стар български, ние сме „ески булгар“, сиреч – „стари българи!“ И обидени от самото сравнение, че са „турци“, те заговорили само на руски и бойкотирали експедицията, която се провалила. Представители на тези гагаузи също присъстваха на конгреса.

Неведнъж съм чувал и проташкото и презрително нашепско „Стига с тези твои гагаузи! Та те са мюсюлмани!“ И във връзка с това към последното напоследък се прикача и примитивното „Те са терористи!“

Отново – глупав и примитивен предрасъдък! Защото, първо, да се идентифицира ислямската религия със съвременния ислямистки (не ислямски!) тероризъм е глупаво. Но второто, главното е – това не е излишно да се знае (поне за обща култура) – гагаузите са православни християни!

Нещо повече – те са единственият народ в света, който правилно осъзнава, че мюсюлманският „Аллах“ всъщност в превод означава Бог! И в православните гагаузки църкви (а те не са една или две и са пръснати из Молдавия, България, Гърция и Румъния) човек може да чуе по един външно формално абсурден начин християнска молитва, отправена към „Аллах и Исус Христос!“.

Рядко има църкви, в които така мирно да си съжителстват няколко езика на богослужение. Аз присъствах преди няколко години на откриването на нов православен манастирски комплекс в град Чадър-Лунга, построен в наши дни на мястото на разрушената по време на большевишката власт градска православна църква, където се запознах с изключително активния червенобрад местен свещеник отец Дмитрий, който с еднаква лекота водеше богослужението на три езика – официалния за младата държава молдовански, славяно-български (смятан, разбира се, за руски) и гагаузки. И не съм забравил горещите му думи „Ще я има Гагаузия!“. Отново се срещнах с него сега, на конгреса, при откриването на „Алеята на героите“ – най-видните гагаузки личности, жертвали себе си в името на каузата на този етнос. И ми бе приятно, че на челно място в тази алея бе свещеникът бежанец от Шабла Михаил Чакър, който, макар и сам гагаузин, макар да е първият автор на идеята за самоидентичността на гагаузите като етнос, възникнала в средата на XIX век, и е създал не една, а две техни азбуки (на базата на кирилицата и латиницата), настоява в писанията си, че дедите му са българи и са говорили български!

Именно странното съчетание между тюркския език и православното християнство обърква изследователите, които не могат или не желаят да намерят отговор на проблема за произхода на този народ, който е от ясен по-ясен.

Някои зложелатели под формата на фалшиви научни обяснения го объркват допълнително. В някои отношения отрицателна роля в този район и сред този етнос играе турската пропаганда, подплатена с легендарни „научни“ обяснения и „щедри“ дарове, че всичко, що говори тюркски език, е непременно турско по произход. В това отношение не са малки и претен-

циите на турските учени, опитващи се в официални издания да докажат, че и древните българи били тюрки! При това, за съжаление, те се обосновават с твърдения на наши учени от миналия век, които официално са възприели и са насаждали, включително в нашите глави от детски години, тази дълбоко погрешна и вече отхвърлена и разобличена от новите български модерни историци „теория“.

Един факт, който никой не може да оспори, е, че гагаузите са дошли в степния горещ Буджак от Добруджа по време на непрекъснатите руско-турски войни в края на XVIII и през XIX в. Те са идвали с българско самосъзнание, разделяли са доброволно съдбата на славяноезичните българи от района, давали са безброй мирни жертви по време на тези войни, чийто брой обаче не е проучван и остава в сенчестата страна на историята, която, разбира се, справедливо отбелязва огромния брой на загиналите воители. Значи двете групи, независимо от езиковата си принадлежност, са имали еднаква историческа съдба. Заплашени от тотален геноцид от страна на османските власти, те са принудени да напуснат родните си огнища в Добруджа и да се изтеглят след руските войски на север, търсейки нова родина. Казват – кой бяга от добро? И ако гагаузите са били, както се твърди, християнизирани турци (един абсурд в самата си основа!), защо ще трябва да бягат? А те са бягали. И руските архиви са регистрирали всички бегълци като българи! Самото понятие гагаузи се появява в историческата литература едва в средата на XIX век в резултат на повърхностни изследвания на руски историци лаици, предимно офицери, влезли в контакт с тези българи, но тюркоезични, бегълци. Те бързат да ги нарекат с не твърде желаното от самите бегълци название – гагаузи, за да ги различават от славяноезичните българи. И всички данни сочат и потвърждават, че това понятие е било употребявано презрително от турците по отношение на българското население в Добруджа, принудено от обстоятелствата да си даде езика на поробителя, но не да се откаже от православната си християнска вяра. Разказите на очевидци от онова време, събрани от ревностни родолюбци през различни исторически епохи, потвърждават това. Всички те, независимо

от езика си, са се смятали за българи и никога не са казвали, че имат някаква друга националност.

Исторически факт също така е, че една малка част от гагаузите бърза да се изтегли от пътищата на воюващите армии (руската и османската) в друга посока – към централната част на съвременна Румъния, на югозапад – към района на Стара Загора и дори на юг – към източна Тракия. Интересен факт е, че селищата, които те създават, независимо къде са се преселили, в основни линии повтарят названието на селищата, откъдето са били принудени да бягат.

Гагаузите в Гърция, също християни, са смятани (от гърците, разбира се) за „тюркизирани гърци“. Такава идея е била насаждала и у добруджанските гагаузи, дори гърците им съставят някъде през първата половина на XIX век „гагаузка азбука“ (наричана и караманска) и не са били един и двама, които са се подвели по тази линия по простата причина, че тяхното „елинизирание“ ги поставяло на по-високо равнище от обикновените българи в отношението на турците към тях и даже им е давало известни икономически привилегии. Независимо от това, след обособяването на Българската екзархия в Цариград, мнозинството на добруджанските гагаузи, макар и с някои колебания, отхвърлят върховенството на Гръцката патриаршия, представена от гръцкия митрополит във Варна, и приемат върховенството на Българската екзархия. По този начин почти всички църкви в Източна Добруджа остават български, предназначени за двуезичното, но единно православно българско население.

Също исторически факт е, че някои гагаузи, преселили се в Старозагорско, впоследствие са принудени повторно да бягат при свои роднини в Буджак, продължавайки да наричат новите си селища с някогашните имена на родните им села, които са живи до наши дни.

По такъв начин в Буджак се създава една своеобразна етносна картина, според която в тази обезлюдена в миналото в резултат на войните територия, се създават смесени гагаузки, български и българо-гагаузки села, които са в непрекъснат контакт помежду си, смесените бракове са ежедневие до ден днешен, църквите са общи, православни. Употребявам тези

термини условно, по-правилно би било да наричам всички тези селища български, защото живеещите в тях обикновено говорят и двата езика до наши дни.

Освен това възниква въпросът – а наистина ли тези земи са били чак толкова обезлюдени? И какво е било населението в тях преди тези преселения? Отговорът е единствен – колкото и разрежено да е било, то се е състояло от същите тези два етноса, при едно историческо преобладаване на гагаузите, на тюркоговорящите българи, по причини, които ще обясним по-долу.

Буджак е първата територия на Дунавска България, първата солидна база на Аспарух за бъдещия му поход на юг – през бъдеща Добруджа, към бъдеща България. Отричайки истината за оригинално българския произход на народа върху тази малка територия и натрапвайки „теорията“ за „тюркския“ му произход, авторите на последната упорито наричат Аспаруховите българи „тюрко-българи“! А те не са никакви тюрки, никакви хуни и каквото и да е друго, те са просто... българи!

Не му е тук мястото да доказваме някаква нова теза. През последните години тя бе доказана по един необорим начин. Заедно с дъщеря ми Мирослава Цонева – историк по професия – също сме я обосновали в нашето изследване „Ба'ал-гури“². И нашият извод е – понятието българи предхожда най-малкото с десет века понятието тюрки.

Първото е възникнало най-вероятно някъде в Средна Азия, то е било възприето от различни народи като вид религия, която впоследствие се е оформила като етнос, а корените ѝ са твърде далече във времето – може би в Шумер или на Балканите, в страната на пелазгите – предшественици не само на траките и древните палестинци – филистимяните, но и на елините, които са си присвоили много неща от тях. А второто датира някъде от IV–V в. и се отнася за племена от хунски (хунорски) произход, изостанали в големия поход на народите на Ориента към богатия процъфтяващ Запад, но тръгнали натам, след като вече са се разцепили на отделни етноси, чиято история е поредица от краткотрайни обединения и разединения.

² Цонев, К., М. Цонева. *Ба'ал-гури*, Изд. „Домино“, 2005.

Най-вероятно древните българи и хуните имат някакъв единен произход, при което приоритет има българското начало. Само по този начин може да се обясни наличието на общи или сходни думи между старобългарския и старотюркските езици, защото последните произхождат наистина най-вероятно от хунския – а това са не само турци, но и хазари, авари, печенеги, татари, огузи, кумани, а и по-късните османски турци, азери, туркмени, башкири и т.н. Обаче такива думи само потвърждават далечната роднинска връзка, далечния общ произход на езиците от общите корени на общите прадревни балканско-азиатски праезици, смесицата на различни езици, която е обединявала стари, но и пораждала нови такива, но не и произхода на древните българи от тюрките или хуните. Не може каруцата да се поставя пред коня, не може бащата да произхожда от сина си! Наличието на „тюркски“ думи в езика на древните българи е нещо съвсем естествено – просто и двата езика по произход имат далечно „роднинство“ – много по-късните тюркски езици водят началото си от езика на сродните, но много по-древни по произход от тях българи и произлезлите от тях хуни.

И така – езикът на древните българи е просто... български.

Просто той друго название или добавка не може да има. Добавката ще се появи много по-късно, когато стане въпрос за славяно-българския език, т.е. – официалния език в Дунавска България, възприет след приемането на християнството. Естествено, тези древни българи, водени от Аспарух и неговите наследници, са били съсредоточени в източните райони на българската държава, особено в Добруджа, която става неин тил, нейна база. Столиците Плиска и (по-късно) Преслав са изградени така, че да бъдат близо до „славяно-българската“ граница, но да имат зад гърба си здравия тил на традиционните българи. Дори историческият факт за избиването на петдесет и двете боилски семейства от княз Борис доказва, че на християнската религия се противопоставят именно представителите на тези древни българи – славянските вождове не са засегнати от тази ужасна кланица! Т.е. може да се приеме, че представителите на тези древни българи са били християнизирани, най-често насилствено, заедно с всички останали

жители на младата държава, макар че техният древен език е бил още жив. Българският изследовател Петър Добрев по един прекрасен начин доказва, че в съвременния български език съществуват много повече древнобългарски думи, отколкото се е предполагало до преди няколко десетилетия, които в никакъв случай не са тюркски по произход, че в основните си закони съвременната българска граматика е запазила много от древните си черти, че тя се различава коренно от граматиката на останалите славянски езици, особено в оригиналните глаголни форми и членуването на съществителните, отхвърлящи падежните окончания, че тези форми са наследени именно от древния български език, но повечето от тях не съществуват в славянските или тюркските езици. Може би още в онези времена сред добруджанските българи Бог е наречен с някакво подобие на думата Аллах – арабско понятие, което произхожда от древните месопотамски, семитски и не само семитски названия за бог – Ел, Ил, Ел-охим, Ба-ал. (Позволяваме си да напомним, че това окончание съществува в редица лични имена от библейски произход – Гавра-ил (Джабра-ил) – Могъщество на Бога, Саму-ил – Небесата на Бога и т.н.). А това понятие е носено от далечните прадеди на българите още от времето на пребиваването им в праисторическите речни долини на Тигър и Ефрат, на Нил, Ганг и Хуан-Хъ.

За произхода на гагаузите

Съществуват поне десет различни хипотези. Използвам тази дума, а не „теория“, понеже нито една от тях практически не е доказана изцяло до днес поради липса на твърди исторически доказателства и бели петна във всяка една. Като антилиза на онова, което ще развия по-надолу като моя хипотеза, ще се спра върху това, което говорят **турските шовинистически „историци“**, които бързат да поставят нога навсякъде, където има някаква езикова или друга следа от нещо тюркско – от Средна Азия до Европа, чиито „теории“, предимно по политически и икономически причини, са доста популярни в съвременна Гагаузия.

В официалната турска история „Турците и Турция“ публикувана през 1991 г. в Анкара, се твърди, че практически почти всички европейски племена (вкл. българите, разбира се), са потомци на тюрките, дори е публикувана карта, в която огромното пространство от половин Източна Европа, Централен и Южен Сибир до Камчатка на север, Тихия океан на изток, Южен Китай, Тибет и Иран на юг (вкл. Монголия и цяла Средна Азия), е посочено като „Тюркски хаганат от IV–V в.“ Опирайки се върху вече опроверганите от български учени фалшификати, в тази книга гагаузкият изследовател И. Казмалъ например, проследявайки наистина дългия път на тюркските народи от изток на запад, се опитва да вкара в тяхната неоточнена териториално и национално, но обединена частично предимно от езикова гледна точка човешка маса и гагаузите (все едно да се доказва наличиостта на единна славянска държава в Древността и Средновековието, от която да произхождат различните народи от славянско потекло!). Изхождайки от тези преднамерено погрешни теории и от някои реално съществуващи сходства между турския и гагаузкия език, той прави извода, че гагаузите произхождали от „тюрк-огузите“ – допълнението „тюрк“ е също добавено от турските съчинители на историята, то не съществува в оригиналните документи, макар че от огузите или узите произхождат вероятно само уз-беките. Оттук се прави една дълга разходка от Средна Азия до Добруджа, където, оказва се, огузите през XIII–XIV в. създали някакво свое царство, неизвестно на българските историци, макар тази територия да е била винаги историческа част от България. Според автора на тази теза местните български князе Балик, Добротица и Иванко били преки наследници на „царете“ на това митическо царство, чийто първи султан се казвал Кайкавус, откъдето идвало названието гагаузи и т.н. Изхождайки от редица частично съществуващи, но пресиленни и тенденциозно преекспонирани факти, се стига до извода, че тези хора, дошли по северния бряг на Черно море от Азия, били по начало „тюрки“, „турци“. Според тази „теория“, прадедите на гагаузите дори са били вероятно мюсюлмани, приели по неизвестни причини християнството, може би... от Киевска

Русия! Подобна теза просто игнорира факта, че в света няма народ, особено малък, който, приел веднъж исляма, да се е отказал от него, просто защото по правилата на мюсюлманското средновековие той би бил моментално физически изтребен от останалите „правоверни“ народи!

Но да се върнем към старите добруджански българи, чиито деди стоят в основата на съвременна България. Техните нещастия не са едно и две. Защото **Добруджа в течение на векове служи като коридор**, създаден от природата за безбройните народи, които непрекъснато идват от изток. Нека отбележим, че те в мнозинството си са наистина по произход тюрки, наистина от онези племена от хунски произход, „закъснели“ в похода си на запад, т.е. народи, в основата на чийто език е стоял праезикът, от който произхожда и най-древнобългарският. Те непрекъснато се обединяват и разединяват, създават временни огромни понякога ефимерни държавни формации, наричани каганати или хаганати, които не просъществуват повече от няколко десетилетия. Като типични номадски народи те са непрекъснато в движение и не са в състояние да образуват трайни държави. Нека напомним – за разлика от българите, които също идват от изток, но където и да спрат, бързат да образуват трайна силна държава – една, две, три. И българските държави се разрушават не от някакви предварително насадени в душите на техните народи номадски традиции, а под натиска на други, действително номадски народи, каквито са повечето гореспоменати племена и други като тях.

Преминаванията на тези номадски племена през добруджанските земи не може да не окажат влияние върху местния далечно непославянчен език, който всъщност е подобен на техните, напротив, те спомагат за неговото възможно по-дълготрайно запазване и обогатяване. Езиковото сходство от древността облекчава тази постепенна асимилация. Практически всички тези номадски народи завоеватели възприемат далечно по-съвършената културна база на местния български етнос и сравнително бързо се претопяват в него. Наред с това в езика на добруджанските българи нахлуват нови понятия, нови произношения, дори нови граматически правила. Това дава отраже-

ние и върху развитието на славяно-българския език като цяло и внася промени в него.

И така – в езика на древните българи безспорно са останали следи още преди заселването им на Балканите, а и впоследствие, поне до войните на Крум с хазарите, следи от сродните на древнобългарския езици на **хуните, хазарите и аварите**, чиито държавни формации впоследствие се разпадат, а самите тези народи се асимилират от техните съседи, сред които са и древните българи. Впрочем названието хазари се появява в Европа още с хунското нашествие на Атила през IV в., което още веднъж показва, че използването на понятието “тюркоезични“ за тях е изцяло неприменимо – то се появява няколко века по-късно, макар че езиците им на практика предшестват исторически по време тюркските. Роднинството на тези народи с древните българи се смята за безспорно. Те са били част от държавния хаганат на Атила, дори се смята, че някои от древнобългарските племена са били част от неговите предни щурмови отряди. Държавата на Кубрат се разпада впоследствие именно под натиска на хазарите, а неговите наследници няколко века поред се защитават от набезите на авари и хазари.

Около IX–X в. в приднестровските степи се появяват **печенегите** – типичен номадски етнос, който преживява почти единствено от грабежи. Те говорят на няколко диалекта, близки до огузките (сиреч, тюркските езици), водят битки на изток от Волга с огузи, хазари и кумани. Именно те, под натиска на източните огузи, изтласкват маджарите (унгарците) на запад, в земите на днешна Унгария (преселението е водено от князе от рода Дуло, съвременния унгарски княжески род Дюла) и заемат земите по северното Черноморие и Дунав и оттам през Добруджа организират набези срещу България, а също така и срещу Киевска Рус. Византия ги използва срещу българите, а после – срещу окупиралия българските земи руски княз Светослав, когото те убиват при бягството му в Киев. Изблъскани от куманите, те се асимилират сред българи, унгарци и руснаци. Интересен факт е, че цар Иван Асен II, след като сломява набезите им, заселва част от тях в района на Софийското поле, за да държи под око винаги готовите за бунтове сърби. Твърди

се почти като аксиома, че те там се побългаряват и техните наследници са днешните шопи. Историята показва, че контактите им с българите съвсем не са спорадични, а трайни, макар и най-често враждебни. Твърденията, че са монголоиди, подказват и някои, макар и рядко срещани, монголоидни черти у българите, включително у съвременните гагаузи.

През X–XI в., по време на византийското робство, в Добруджа са заселени частично **узите** – също племе от огузки, т.е. тюркски произход. Заселването е сравнително мирно, то става с византийско съдействие. Именно огузки племена след няколко века създават племенната формация на Селджуките в Мала Азия, от която пък се ражда бъдещата Османска империя. Постепенно те се асимилират в южноруските степи с куманите, може би в рамките тяхната общност. В Добруджа, където наред с древните българи вече живеят и кумани, и отчасти българизирани печенеги, тези три етноса се сливат в един, в който, както показва бъдещата история на населението в тези земи, все пак надделява българското начало.

Куманите са другото голямо племе, заселило се от двете страни на Дунава. През IX в. те живеят в Северозападен Казахстан. През X в. тръгват към Волга, преминават я и продължават похода си към териториите по Северното Черноморие и Кавказ. Наричат държавата си **Дешт-и-Кипчак** и тя съществува под това име до XV в. Руснаците, които често воюват с тази държава, я наричат **Половецка земя**, а народа ѝ – **половци**. Самото название с начало **пол**, определено напомня българското **бул, бол, бъл, бал** и говори за пряка роднинска връзка с българите. Прави впечатление, че династията на **Асеневци**, за която е доказано, че е от кумански произход, има определено единствено българско национално съзнание, тя вдига своя бунт срещу Византия не от името на куманите, а именно от името на българите, не за установяване на куманско, а именно – възстановяване на българско царство. Тази липса на формална логика говори за едно – царство, което възприема напълно естествено факта, че е освободено благодарение на един бунт на хора, смятани от някои съвременни историци за „небългари“, но в действителност завърнали се след дълги исторически

перипетии към своя корен и се превърнали в освободители на българите, са ... българи! Това се доказва и от сравнително лекото им приспособяване и българизиране в рамките на държавата, в която те играят решаваща роля и на която дава редица водещи благороднически фамилии, вкл. царски – освен **Асеневци**, също и **Тертеровци** и **Шишмановци**.

От половците минаваме към едно друго име – това на **власите**. Ако приемем, че съгласно елинската „традиция“ **Б** (на боловците-половците) е преминало във **В**, ние може да кажем, че те би трябвало да се наричат по начало **бласи** или може би **баласи** или **боласи**, записано в повечето гръцки източници като **власи**. Т.е. власите не са нищо друго, освен кумани, половци... И както показват имената **половци (боловци)** или **власи (баласи)**, те са били просто едно от древните прабългарски племена, откъснали се от основните български групи, създали Волжска и Дунавска България, дошли на Балканите като при близки роднини, както Аспаруховите българи се заселват при близките си роднини **савирите** (народът, който е оставил името си на огромния Сибир), които изчезват сред тях само за две-три десетилетия именно поради тази езикова близост.

Това от друга страна това показва, че езикът, на който все още е говорила преобладаващата част от българското население през X–XI век, не се е славянизирал изцяло въпреки натиска на християнската религия и масовото използване на славянската азбука. Този факт може да обясни и причината, поради която отношенията между кумани и българи не са враждебни в повечето случаи, напротив, те са съюзнически, а Калоян най-активно е използвал власите, които всъщност са също кумани, в битките си с Византия и кръстоносците.

Едно от най-големите нашествия, преминавали през българските земи по време на Второто българско царство, е и това на **татаро-монголите**. С тях воювал добруджанският цар Ивайло, дори техният хан Чока е бил, макар и за кратко време, на българския престол. Те се настаниват в Добруджа, техни остатъци живеят и сега в отделни добруджански села. Не може да има съмнение, че и техният тюркско-монголски език е оказал влия-

ние върху езика на добруджанските българи, в който вече са се наслоили останки от предните народи, минали през Добруджа.

И накрая идват **турците**. За тях няма нужда да говорим, само и тук ще споменем, че те намират готова почва, в която техният език се възприема сравнително по-леко от местното население, чийто език в голяма степен се асимилира от техния, но, което прави впечатление, местният език е избягвал персийските и арабски чуждици, които са станали съставна част от турския език и са запазили редица древни свои думи в националната си лексика, които безспорно по произход са древнобългарски.

Естествено възниква въпросът за религията на народите, асимилирани от българите. Този проблем е неясен досега. Неуточнените все още легенди за това как хазарите са възприели юдейството през X в. показват една малка страна на въпроса, но и доказват, че други, за съжаление безписмени народи, не са били мюсюлмани! Може да са били езичници, но е напълно възможно те още в онези времена да са възприели именно от българите или руснаците под една или друга форма християнството, подобно на руснаците, които възприемат тази религия от българите. От кого и как – нека историците още веднъж преровят оредяващите древни документи! Този въпрос не бива да се подценява. Че християнството е наложено на българите, независимо от разните им езици, от княз Борис, е факт. Това означава, че прадедите на гагаузите са възприели християнството по същото време! Но какви са били куманите например? Защо Асеневци се бият под християнските символи на Свети Димитър Солунски? Защо Асен носи древнотюркско, а може би древнобългарско име, големият му брат Петър – името на първия римски папа, а малкият брат Калоян – на римския двулик бог Янус с гръцката прибавка „кало“ – хубав? Тези имена показват, че куманите са възприели християнството далече преди този период, още когато са били в руските степи! Кога и как? Какво значи унгарското Калиман, откъде идва прякорът Тих, какво означават имената на Тертеровци, на Шишмановци – те не са славянски! И тъй нататък! А другите народи в Добруджа – какви са били те наистина по произход? Дори татарите

– все още не е твърдо доказано, че те непременно са били мюсюлмани! И от кои татари са те, защо са монголоиди, както показват дори лицата на техните съвременни потомци? Изясняването на тези проблеми би довело до изясняване на други сложни въпроси, с които е пълна нашата мачкана от безброй врагове и безкрайно унищожавана и вечно възраждаща се българска история. А гагаузите са част от нея!

Чисти народи на земята няма! По-горе споменах, че Добруджа е била коридор. Бих допълнил – цяла България е била коридор! Казват – когато другите народи си строяли национални домове, българите строили именно този коридор. Бих добавил – два коридора: както от запад към изток и обратно, така и от север към юг и обратно. Всеки народ, минавал по тези коридори, е оставял нещо от себе си. Сред сегашните българи е надделял славянският елемент – може би поради прищявката на един княз, поради приемането на една оригинална писменост, създадена от славяни за славяни, а може би и от обективно наложеното от историята изискване за обединение на населението на една територия, тъй като без него те биха били ликвидирани, претопени, асимилирани. Но сред малка част от този народ, където е преобладавал неславянският елемент, а обективно върху него, са се наслагвали допълнително други сродни нему езикови и племенни влияния, е възникнал този, макар и сходен нему, език, без това да променя неговата българска същност и произход. Струва ми се – това са гагаузите!

Тоест поначало повечето сегашни хипотези за произхода на гагаузите са изградени върху една дълбоко погрешна основа, целяща да ги откъсне от техния истински корен – българския!

Историята на молдовските гагаузи, които в момента са базата на този етнос в световен мащаб, през последните две столетия (т.е. откакто е регистриран официално този етноним) е изключително сложна. Румънците не са се отказали да присъединят Молдова към страната си, изхождайки от общия език на двете територии, и това определено плаши гагаузите, които са включили в конституцията си текст, че ако Молдова се присъедини към „трета страна“, те си запазват правото да се отделят от нея и потърсят сюзеренитета на друга (може би евентуално

Украйна). Руснаците се опитват да ги русифицират – и днес втори, а фактически първи, официален език в Молдова, използван при ежедневното общуване, е руският. Сталин ги подлага на изкуствен глад и насилствено разселване, но именно военните части на генерал Лебед, разположени в бъдещата странна „Приднестровска република“, ги спасяват през 1990 г. от физическо изстребление от страна на молдовските „волонтири“, мечтаещи да присъединят Молдова към „майка Румъния“. В тази трагедия неразбираема остава позицията на славяноговорещите българи в Молдова – те просто се обявяват за „неутрални“ в този конфликт, настояват за своя автономия, различна от гагаузката, макар че броят им е на половина от броя на гагаузите!

Обидата е страшна за гордите гагаузи и всякакви опити впоследствие за търсене на общ език, за обединяване на двата клонна от единното българско дърво, остават неуспешни. Макар че български и гагаузки села се редуват през целия Буджак, а повечето са и смесени. Нещо обикновено са и смесените бракове!

Политическата игра със съдбата на този етнос е свързана и с откровени опити за неговата културно-езикова асимилация – от турци, руснаци, румънци. Само един пример: в продължение на малко повече от век **графиката на гагаузкото писмо** се е сменяла от „езиковедите“, произхождащи от разни националности, в зависимост от конкретната политическа ситуация в дадения момент, осем пъти! Предпоследния път през 1953 г. е възприета изцяло руската азбука, а последния – през 1992 г. – турската азбука (даже не в румъно-молдованския ѝ вариант!). Обаче гагаузите в Украйна не са доволни – те продължават да използват славянската писменост и се оплакват, че нямат учебници! А в Молдова имат, но на турско-латинска писменост – те се съчиняват най-често в Турция. Това „потурчване“ продължава до ден днешен. То се усеща на всяка крачка – в неголемия университет (с размерите на наше първоначално училище), в културния „дворец“, дори в отводнителната система на град Кагул – всичко изградено с „щедрата помощ“ на „братския турски народ“. Боже мой, като знаем какво са вършили османските орди с тези хора, как са ги избивали, мъчели или заставяли да бягат и да търсят убежище в чужда земя... Дедите им, нашите общи деди, ще се

обърнат в гробовете си при подобни квалификации и исторически извращения! А сега те са принудени в своята крайна бедност да се радват и да благодарят за няколкото милиона, които са получили от „големия брат“!

А може би в този турски стремеж има и доста стратегически цели. Ненапрасно турският президент Сюлейман Демирел на два пъти е посещавал Гагаузия – споменатите „скъпи дарове“ са представени като негова лична инициатива! Оглеждайки се предпазливо, един местен младеж ми шепне дори страшното: „Трябва да се пазим от тях – някои готвят и тук, и у вас, в България, нещо подобно на ново Косово!“ Някои може да кажат – прекалени опасения! Все пак идеята очевидно вече съществува, няма крушка без опашка! А опитът е твърде горчив – създадена е в сърцето на Европа върху развалините на Югославия една мюсюлманска държава в лицето на Босна и Херцеговина, начело на която дълго време стоеше откровен привърженик на мюсюлманските терористи и получаващ пряка нескрита подкрепа от тях (тогава те бяха американски съюзници!). Сега се готви откъсването на Косово от Сърбия, следва разделяне на Македония (интересно между кого ли?), подготвя се влизането на Турция, най-верният американски съюзник в региона, който най-активно се намесва в неговите дела, в Европейския съюз – и тъй нататък... Струва ми се, че американската стратегия в това отношение е ясна – Турция чрез своята икономическа емиграция в Европа, чрез обективно растящата си икономическа мощ и чрез създаването на тези мюсюлмански държавици, да изиграе ролята на американско оръдие в сърцето на Европа, в потенциалния, съществуващ още отсега, сблъсък, за който САЩ се готвят със същата тази Европа, в стремежа си да се наложат и тук като световен хегемон. За съжаление европейците сякаш не виждат тази вероятност! Впрочем заслужава си да се помисли каква роля ще играят България и Румъния след влизането си в Европейския съюз. Струва ми се, че предположенията на Вашингтон и Брюксел в това отношение са твърде различни.

В този смисъл подмазването на Турция пред гагаузите е също твърде подозрително. А самото ръководство на Гагаузия, заслепено от „даровете“, забравя, че Анкара си има свои стра-

тегически националистически цели, твърде далечни от романтичните пожелания на местните искрени и честни патриоти. В процеса на този напълно допустим сценарий физическото присъствие на Турция в района на Гагаузия е твърде важно – това е територия, която може да служи за плацдарм в две насоки – срещу Европа и срещу Русия!

Повечето преподаватели в университета в Комрат са турци, те преподават на турски език! На всичко отгоре тези преподаватели поискали (за свои лични нужди!!!), ни повече, ни по-малко, да си направят в двора на университета (който е не по-голям от едно наше средно училище!)... джамия! Вярно, съпротива на гагаузкото православно духовенство и християните не допуска това! Но – ще издържат ли? И докога?

И някои гагаузи, умишлено или не, под външно влияние или по икономически причини, започнаха да забравят корените си. Игнорирането на гагаузите като част от българския род доведе до тяхното постепенно отчуждаване от него, и именно от това се възползва съседна Турция. Този интерес нарастна особено след разпада на съветската империя и началото на политиката на глобализма. Стана така, че дори някои започнаха да си променят и фамилиите – на мястото на традиционното славянско окончание „-ов“ и „-ев“ се появи чисто турското „-оглу“!

Интелектуалният елит на същите тези бедни, но горди гагаузи се опитва да измъкне своя народ по някакъв начин поне частично от мизерията, в която те живеят от два и повече века, с чиято и да е помощ. И щом България остава настрана, при надвисналата руско-румънска опасност, единствената им надежда остава в омразната им доскоро, но икономически силна Турция. Стотици са бедните момичета, заминали „на гурбет“ в Турция. Малцина измежду тях са приели исляма и са се омъжили там, но не са малко онези, които се връщат... бременни! И никаква пропаганда не може да затъмни този зловещ факт!

Тези умни мъже показват максимална гъвкавост и умела дипломация, въпреки вътрешните колебания на много от тях, за да **оцелее този малък народец** в сложните превратности на нашето противоречиво съвремие...

И все пак в очите им срещам съмнение в това, което те са принудени официално да пропагандират. Те ме питат: „А Вие какво мислите? Какви сме ние? Откъде сме се появили?“ Не съм специалист, не съм формулирал в краен вид някаква своя хипотеза – още не бях написал горните редове. И все пак имам мнение. И аз започвам да разказвам, така, както е разказано в настоящата далече непълна статия, а те се струпват около мене в тясното пространство на автобуса и слушат – без да опонират, без да спорят! Просто слушат! Нещо типично и за нашите, българските гагаузи – те умеят да слушат, да изслушват, а после, ако намерят за нужно, да коментират. И разказвам. Но те някак тъжно продължават да мълчат...

А защо се наричат гагаузи – нека отговорят истинските сериозни учени, но да няма илюзии. Това название съществува от съвсем неотдавна, всички други теории са изсмукани от пръстите. „В крайна сметка, казвам, според мене вие сте преките потомци на най-древните българи и не напразно ви наричат „ески булгар“. Не напразно и вие, Степан Степанович – говоря на един от най-големите интелектуалци на Молдова и първосъздатели на съвременна Гагаузия, председател на Съюза на гагаузките писатели – носите фамилията Булгар и, слава Богу, не сте добавили към нея турското окончание „-оглу“ подобно на някои наши тукашни приятели!“ Той се усмихва под мустак и пак мълчи.

Оказва се, че тук съм уважавано име – и то именно като писател, който за пръв път в българската литература вкара гагаузите като литературни герои в своя отдавна изчерпан роман „Жаравата ражда огън“, засягащ последното малко известно в България антиосманско въстание в Каварна по време на Освободителната война. Едно странно въстание, в което българи, гагаузи, гърци, дори и турци, защитават правото си да съществуват „всеки с езика си, всеки с вярата си“... И през последните седмици получавам радостната новина – части от този роман, преведени на гагаузки, ще влязат в ученическата христоматия като пример за ... литературно произведение на гагаузки писател! И че ще се търсят възможности за превода и издаването на цялата книга – при сегашното икономическо

състояние на района това би било наистина културен подвиг!
Не мога да не се гордея!

Ние им казахме от трибуната на конгреса:

„Вие сте българи по произход! Създавате своя нация – пре-
красно, това е ваше право! Имате свой език – добре, пазете го,
развивайте го – това също е ваше неотменно право! Изгубите
ли го – ще бъдете руснаци, молдовци, румънци – но не и га-
гаузи! И имате вяра – православна! Пазете я – тя е запазила
всички нас като българи и в най-тежки изпитания! Смените ли
я – ще бъдете просто турци, нищо друго! Още повече, че вече
сте приели турската латиница, а вашите братя в Украйна пишат
все пак на кирилица! Ето ви разделението, което някои искат
да ви наложат! А вашето бъдеще – това трябва да бъде общата
ви политическа линия с българите в района. Възстановяването
на вашето историческо единение върху тази земя е гаранция за
вашето оцеляване в света на глобализацията!“

Имаше и реакции. Турчинът се опитваше да втъпни идеята, че
местният език е само и единствено турски, поради което всички
в залата били тюрки. Един гагаузин, завършил образованието си
с турска стипендия в Истанбул, (но не се завърнал в Молдова, а
живеец в Германия) говореше на чист турски и се кълнеше, че
това е неговият истински роден език, а онзи на родителите му
бил „изопачен турски диалект“. Една гагаузка женена в Азер-
байджан и приела исляма уверяваше, че вярата е просто въпрос
на свободен избор! Но имаше и аплодисменти в подкрепа на
нашето мнение! Сдържани, предпазливи – но ги имаше!

После някои твърдяха – ето, значи, вие в България, при-
знавате, че почти сте изгубили своя език, че българите са ви
асимилирали! Отговорих: „Нашето не е асимилация! При нас
този език все още го говорят някои възрастни хора в отделни
села, аз съм може би последното поколение, което все още го
разбира! Но ние просто се връщаме към нашия, българския
корен, там, откъдето сме тръгнали!“ Те пак мълчат, не комен-
тират, но усещам, че мозъците им се движат.

Концерт...

Фолклорен местен ансамбъл... Фолклорни групи от нашето село Генерал Кантарджиево, Варненско, представителите на гръцките гагаузи също се опитват да свирят и пеят „гагаузки песни“... И – боже мой! „Та това си е чисто българско! – подскача до мене развълнуван Сашо, който на млади години е играл в наш фолклорен ансамбъл. – Ама чуй! Та това е Байчово хоро!... Мелодията – едно към едно! Преди малко беше Елениното... Та те всичко са взели от нас! Гърците играят Пайдущкото също като нас!“ „Не се вълнувай, – казвам. – Какво чудно! Те не са крали от никого – те просто изпълняват своя, българска музика!“ И наистина – какво по-голямо доказателство за произхода на тези хора, дошли тук от различни земи, където ги е пръснал ужасът на робството. За да намерят отново своя общ корен, да установят първи контакти след векове раздяла!...

А слънцето пече немилостиво и изгаря безкрайната съвсем плоска равнина на древния български Буджак. Автобусът се носи към границата в горещата степ, пресичайки широките орехови пояси, които ограждат големите лозови масиви, произвеждащи безкрайно вкусното вино – ценната и почти единствена твърда валута на автономната област Гагаузия...

България е в дълг към тях!

В този сложен политически възел България липсва! Тя е прекалено заета с перманентните си вътрешни скандали, полуграмотни политици продължават да не знаят що е това гагаузи! А и българската икономика е прекалено слаба все още, за да подпомага пряко българите зад граница! И просто така, въпреки всякаква политическа логика и национални интереси, на преден план отново изниква Турция!

Обаче, питам се, имало е в нашата история и по-добри времена, включително в икономиката, но защо нито едно българско правителство след Освобождението през 1878 г., нито едно, не е обърнало внимание, че в Молдова, Украйна и Гърция живее една голяма група хора с българска кръв, с все още ясно българско съзнание, но с „тюркски“ език! Гагаузите през този период бяха просто изключени от българското внимание,

за тях си спомнях само изолирани учени, но повечето изхождаха от дълбоко погрешната „теория“, че древните българи, от които произлезли гагаузите, били тюрки. Именно последното, повтарям, съвсем необосновано е плашило вероятно българските политици и е създавало фалшиви легенди за тези хора!

Напоследък, отговаряйки на някои справедливи национални тежнения, някои правителства на България започнаха да обръщат повече внимание на българите, живеещи зад граница. Но гагаузите в Молдова като цяло, с малки изключения, остават извън рамките на този задъхан, много често фалшив, чисто политически патриотарски ентузиазъм. Масмедияте обръщат по-голямо внимание и на положението на българите в по-далечни територии – Русия, Украйна, САЩ, Латинска Америка, Австралия. Нерядко български лидери са посещавали и българите в Молдова и Украйна, изпращат се при тях разни български фолклорни състави. Но възниква въпросът – защо тези концерти не се насочват и към смесените райони? Защо не се организират малки, но смислени изложби, които да показват изключителното сходство на народните традиции? Само по този начин би била разбита „теорията“ за „тюркския“ произход на гагаузите – еднаквите мелодии, танци, шевици, съдини, музикални инструменти и т.н. ще бъдат най-доброто доказателство за това!

И още – в университета в Комрат, който е безплатен – хвала на тези управници точно в тази област! – се учат и славяноговорещи българи в района! Какви ще станат те? Не може ли в този университет и дори не само в някои български, дори смесени, дори чисто гагаузки села да се изпратят наши учители, наши учебници? Още повече, че ентузиаста има и сега, има хора, работили с години в тези райони и разбрали едва ли не инстинктивно кръвната връзка на българите в този район, говорещи на два езика! Макар че родната ни бюрокрация се старее всячески да им подреже крилцата, да ги подмени със станалите традиционни връзкари-печалбари!

Телевизията и радиото в Комрат имат предавания на български език за българите – слава богу! Толкова ли не може те да бъдат подпомогнати с български филми, с български запи-

си? Не кич, не фолк, а именно български и чисто фолклорни, а и модерни изпълнения?

Обществените библиотеки са общи, но в тях повечето литература е на турски и руски. Българската е твърде малко, и това са предимно дарения от автори като наша милост, от собствения им джоб – а пишещите братя знаят какво значи това!

А българската православна църква? Тя вече направи първата си стъпка – в нашата делегация бе и варненският митрополит Кирил, който придаде немалка тежест на делегацията, като дори взе участие в тържественото църковно откриване на конгреса. Може да се намери някакъв компромис между патриарха на Москва, в чийто диоцез е Молдова, владиката на Молдова, в чийто епархия е Гагаузия, и нашия патриарх, нашата църква, за намиране на обща формула на противопоставяне на нехристиянското влияние, прикриващо далечни политически цели!

И още колко много може да се направи!

Разбира се, възниква и другият, носещ трагична окраска въпрос – а не е ли вече късно?

Мисля, че все още нещо може да се направи!

Казват, че надеждата била българският национален въпрос да получи естествено решение в рамките на Европейския съюз и световната глобализация. Но не бива да се забравя, че в тази глобализация на повърхността ще изплува по-силният, по-грубият, по-нахалният! Тук честна игра просто няма – има само оправдания, може да са и наивни, но са налагани като крайна истина от силния! Трябва ли да отстъпваме, следвайки позорния принцип, че „преклонената главичка сабя не я сече“ и да се обезличаваме мирно и покорно като нация? И да забравяме престъпно нашите близки, които историческата съдба е отпратила извън страната?